

Overgenomen uit: Begijnhofkrant 43 (2013) 2-3

Marcella Pattyn deed het licht uit
Kreeg als enige Vlaming een artikel in The Economist

Robert Stouthuysen

Marcella Pattyn, de allerlaatste begijn op de hele wereld, stierf op 14 april 2013 op de leeftijd van 92 jaar. Haar viel de grote eer te beurt om met een foto te verschijnen in het gerenommeerde Britse tijdschrift The Economist, dat over de hele wereld in alle zakelijke kringen gelezen wordt... en dat amper één maand na haar dood, in het nummer van 27 april 2013. Voor zover mij bekend, is Marcella de eerste en enige Vlaming die deze eer ooit te beurt is gevallen sinds het ontstaan van dit tijdschrift in 1843, exact in volume 8833.

De missie van dit tijdschrift is “actief deelnemen aan een harde strijd tussen intelligentie die ons vooruitstuwt en een onwaardige, timide onwetendheid die onze vooruitgang in de weg staat”. Hoewel de overgrote meerderheid van de Vlamingen helaas niet veel weet over begijnen en begijnhoven, waarvan er nochtans 13 in Vlaanderen behoren tot het Werelderfgoed van de UNESCO -- een eer die wereldwijd aan minder dan duizend gebouwen gegund is -- werd het overlijden van juffrouw Marcella Pattyn op die manier wereldnieuws. Naast een mooie foto verscheen een uitgebreid artikel, dat ik hierna, vrij vertaald uit het Engels, weergeef.

In het hart van verschillende steden in België ligt een onverwachte rijkdom. Een poort in een grote bakstenen muur geeft toegang tot een cluster van kleine, witte huizen met steile daken, verzameld rond een kerk, omgeven door groen en bloemen. De gezelligheid, de netheid en stilte suggereren een “*hortus conclusus*” (een besloten hof), een middeleeuwse metafoor voor maagden en het omwalde aards paradijs.

Deze gesluerde vrouwen, op weg naar de kerk of druk in de weer met hun stokrozen in hun donkere habijten en hun witte hoofddoeken, lijken op geesten. Marcella was de allerlaatste. Met haar verdween een levenswijze, een beweging die circa 800 jaar bestaan heeft.

Hun verblijfplaatsen waren geen kloosters, maar begijnhoven; ze waren geen kloosterzusters of nonnen, maar juffrouwen, begijnen. Deze communauten ontstonden spontaan in en rond de steden van de Lage Landen rond 1200-1250. De begijnen leidden een leven van gebed, kuisheid en dienstverlening, maar waren niet gebonden door eeuwige geloften. Ze konden het hof vrij en voorgoed verlaten, maakten zelf hun eigen leefregels, zonder enige controle van mannen. Ze werden aangespoord tot lezen en studeren. Van hen werd verwacht dat ze hun eigen kost verdienden, speciaal in de lakennijverheid.

Ze hielden er een levenswijze op na die zich ergens situeerde tussen een kloosterleven en een leven in de seculiere wereld. Ze hadden als leefgemeenschap autonomie, wat vrij uniek was voor middeleeuwse vrouwen en met lede ogen gevolgd werd door hun mannelijke leeftijdsgenoten.

Eerlijk gezegd, was dit leven niet de eerste keuze van Marcella die ze voor ogen had toen ze als jong meisje de diepe wens koesterde om de Heer te dienen. Maar ze was bijna blind en geen enkele kloostergemeenschap zou haar opnemen. Ze wilde toch werken en ze was van mening dat er in een gewoon klooster een plaats voor haar was. De begijnhoven hadden oorspronkelijk de reputatie om gehandicapten en vrouwen – op overschot – die in de steden verbleven op zoek naar een job, op te nemen. Zelf probeerde ze het toch in een klooster, maar na een week stond ze weer op straat, omdat ze haar niet konden gebruiken.

Op haar oude dag keek ze een beetje bitter terug op al de negatieve antwoorden die ze gekregen had bij het solliciteren en wreef dan met een zakdoek door haar blauwe, blinde ogen. Door tussenkomst van een rijke tante kreeg ze wat geld, zodat ze kon intreden in een begijnhof op de leeftijd van 21 jaar en zo werd ze begijn.

In het begijnhof van Gent, vanaf 1941, en later in dat van Kortrijk besteedde ze haar dagen aan jobs die sinds de middeleeuwen ongewijzigd waren gebleven. Ze naaide babykleren en breidde met de hand met een mand wol naast haar stoel, plagend en lachend met de andere begijnen. Tijdens de middagpauze at ze afzonderlijk haar zelfbereide kost uit haar eigen borden, die ze tastend herkende aan de hand van kervingen in het porcelein. Ze mocht zelf niet meer koken sinds ze niet meer kon zien dat de melk overkookte, maar ze deed met plezier de afwas.

Een groot deel van de dag bracht ze door met het bidden van alle gebeden die ze uit het hoofd had geleerd en vooral van haar paternoster, waarvan ze de grote witte bollen toch enigszins kon zien. Gewoonlijk bespeelde ze het orgel van de kerk, want ze was muzikaal aangelegd, en tijdens de verzorging van de zieken op het hof monterde ze hen op door liedjes te zingen die ze zelf begeleidde op de banjo of accordeon. De enige toegeving was het aanschaffen van een gemotoriseerde rolstoel, waarmee ze in de stad Kortrijk rondtoerde. En als het koud was,

droeg ze een gebreide cape, terwijl ze op enigszins gevaarlijke wijze haar witte wandelstok als een lans droeg.

Het licht van de liefde

Ze was energiek en had een sterke wil, wat karakteristiek was voor de begijnen in het verleden. Haar eigen geschriften – in haar eigen dialect, zowel in het Frans als in het Nederlands – waren ruimdenkend, vrijelijk en uitdagend, zowat in de geest van wat de middeleeuwse begijn en mystica Hadewijch uit Antwerpen schreef: “Ze begrijpen me niet en ik kan het hen niet uitleggen, maar ik moet leven zoals ik ben.”

Maar een blinde begijn kon voordeel halen uit de wetenschap dat het licht van de liefde in haar straalt, zoals Margarete Porete schreef. Ze was een begijn die in Henegouwen geboren werd op het einde van de 13de of het begin van de 14de eeuw. Ze schreef rond 1300 *Le miroir des simples âmes et anéanties (De spiegel der eenvoudige zielen)*, een theologisch traktaat, waardoor ze op de brandstapel in Parijs eindigde. Soms gebruikte ze tussen haar hooggestemde dialogen volkse uitdrukkingen: “Mijn God, Liefde, wat ben je nu weer aan het zeggen? Rede, jij zult altijd halfblind zijn. O jullie kudde schapen, hoe primitief is uw begrip?” Porete realiseerde zich dat ze misbegrepen werd door de clerus, door kloosters, maar ook door begijnen. Zij klampte zich vast aan de Rede en zou op die manier de Liefde en het Geloof missen. Een kort fragment:

*“Penser ne vaut ici plus rien,
Ni oeuvrer, ni parler
Amour me tire si haut
Amour m’a fait, en sa noblesse
Trouver les vers de ma chanson.”*

Marcella werd wereldberoemd toen bekend geraakte dat ze de laatste “juffrouw begijn” was. De burgemeester en gemeenteraadsleden van Kortrijk bezochten haar en noemden haar een levend stuk erfgoed. Haar bronzen standbeeld, dat ongewoon voor haar nogal onzeker kijkt, werd in het begijnhof geplaatst.

Het standbeeld van Marcella Pattyn in het begijnhof van Kortrijk, stille getuige van het begijnenleven, waarvan zij de laatste vertegenwoordigster was.

De geschiedenis van de begijnenbeweging was niet altijd rooskleurig, gaf ze toe, met enkele hoogtepunten en een lange periode van neergang. Ze had de middeleeuwse hang naar apostolische eenvoud geleerd, een grote betrokkenheid en mystieke beleving, die ook Sint-Franciscus in vuur en vlam zette. Maar de mannelijke clerus, die er niet in slaagde de begijnen te controleren, viel hen aan alsof ze ketters waren en brachten enkelen onder hen levend op de brandstapel. Met de protestantse reformatie werden ze bijna weggevaagd. Tijdens de Franse Revolutie verloren ze hun huisjes, die hun eigendom waren, en nadien vochten ze terug om zichzelf weer in ere te herstellen. Tijdens de middeleeuwen telde bijvoorbeeld het Groot Begijnhof van Gent een duizendtal begijnen. Maar uiteindelijk bleef er maar één over. Haar naam was Marcella. En uiteindelijk waren er geen meer. Tot hier het artikel in *The Economist*.

De laatste begijn is gestorven. Maar het begijnenleven is een prachtig leefmodel, nog steeds eigentijds, voor ontwikkelde ongehuwde dames die een mooi beroep uitoefenen, afzonderlijk in de stad wonen in een al dan niet eigen huis of appartement, maar die regelmatig behoefte hebben aan het gezamenlijk voldoen van hun spirituele noden.

Robert baron Stouthuysen

erevoorzitter De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout